

ШТАДЖ ТО ЄМІ

**ЖОСЛІН
СОСЬЄ**

Переклад
Івана Рябчія

Cet ouvrage a bénéficié des soutiens du Programme d'aide à la publication Skovoroda de l'Ambassade de France en Ukraine/Institut français d'Ukraine et des Programmes d'aide à la publication de l'Institut français.

Це видання було здійснене за підтримки Програми сприяння видавничій справі "Сковорода" Посольства Франції в Україні/Французького інституту в Україні та видавничих програм Французького інституту.

*Nous remercions le Conseil des arts du Canada
de son soutien pour cette traduction*

*Дякуємо Раді мистецтв Канади за підтримку
в реалізації цього проекту*

Conseil des arts du Canada Canada Council
for the Arts

Jocelyne Saucier

LES HÉRITIERS DE LA MINE

XYZ
éditeur

Жослін Сосьє

ШАХТОЄМЦІ

*З французької переклав
Іван Рябчій*

ЛЬВІВ

УДК 821.133.1
С-66

Жослін Сосьє
ШАХТОЄМЦІ

Роман

З французької переклав Іван Рябчий

Перекладено за виданням:

Jocelyne Saucier

Les héritiers de la mine

(La collection ROMANICHELS est dirigée par André Vanasse)

ISBN 2-89261-285-3

© XYZ éditeur

1781, rue Saint-Hubert

Montréal (Québec)

H2L 3Z1

Copyright © 2000, Les Éditions XYZ inc.

Другий роман відомої квебекської письменниці Жослін Сосьє «Шахтоємці» («Les Héritiers de la mine») видавали тричі. Уперше — 2000 року в Канаді, і ще двічі — 2015 і 2016 рр. — у Франції в найпрестижніших видавництвах. Це сімейна сага, яку пронизують відчай, бурхливі радощі й невситима спрага до життя. Її написано в особливій — притаманній лише Ж. Сосьє — манері.

У загубленому серед канадських лісів шахтарському містечку мешкає незвична родина — у ній аж двадцять одна дитина... Часом у таких великих сім'ях зникає розуміння того, що кожен — хай яка монолітна родина, хай на яку міцну зграю вона скидається — є особистістю, кожен має мрії і страхи. І шлях між дитинством і старістю часом у всіх виявляється геть різним, далеким від ідеалістичного уявлення про спільні «сімейні цінності».

Усі права застережені. Жодну частину цього видання не можна перевидавати, перекладати, зберігати в пошукових системах або передавати у будь-якій формі та будь-яким засобом (електронним, механічним, фотокопіюванням або іншим) без попередньої письмової згоди на це **ТОВ «Видавництво Анетти Антоненко»**.

© Les Éditions XYZ inc., 2000

© Іван Рябчий, український переклад, 2019

© «Видавництво Анетти Антоненко», 2020

ISBN 978-617-7654-22-2

Жилу

Коли стара яга з іклами, що аж ложили від нікотину, звернулася зі своїм запитанням, мені здалося, що ми знову слухатимемо казки.

Що ж, я не проти. Обожнюю миті, коли виникає враження, ніби члени нашої родини розмовляють і мене ось-ось про щось запитають.

Моя родина — це найбільше диво в моєму житті та найвдячніші мої слухачі. Між нами немає нічого спільного, ми самі вдихнули у себе життя, ми відрізняємось у межах свого виду — унікальні, розмаїті, ні на кого не схожі. Дрібні життя, що метеликами пурхали довкола, уже опалили крильця об нас. Авжеж, ми не злі, але вміємо показати зуби. Коли вже кодло з роду Кардинал чогось зажадало — вшивайся хто може!

— А скільки вас було, га?

У запитанні міститься натяк на диво — а в мене дивовно, я глухну від них. Навряд чи мені вдається приховати гордість, коли всі вони, мої слухачі, ошелешені, мов папуги, повторюють хором:

— Двадцять один?! Двадцять одна дитина?!

Відразу сиплються інші запитання, завжди одні й ті самі: як нам вдавалося їсти (когось із жінок конче цікавлять розміри столу), як — спати (скільки спалень було у будинку), як ми святкували Різдво, як ходили до школи, що було, коли на світ приходило наступне дитя, а ваша

бідолашна матуся — хіба не почувалася вона виснаженою?

І я слухняно розповідаю. Будинок нашого батька перебрався з Перрона до Норковіля, коли там відкрили шахту. Чотири кухні, чотири вітальні, чотири малесенькі ванні кімнати («комірка», казали ми, бо там не було ні ванної, ні раковини); то був будинок на чотири родини, і наш батько просто зламав кілька стін. Цією історією я всмак нагодував слухачів. Дві дюжини яєць щоранку, сто фунтів картоплі у льоху, бійки за черевики перед походом до школи, вечірні бійки за місце перед телевізором, бійки без кінця, за абищо, просто заради бійок, за звичкою. Словом, казки.

Я оповідаю те, що розповідали мені. Мене позбавили найцікавішої частини життя нашої родини, коли ми були Віг, Великою Шайкою, коли майже всі мешкали в тому будинку й усі мріяли про подальше життя, і по черзі всі ми залишали Норко (так скорочували назву «Норковіль»), завойовуючи для себе великий світ. То була доба Джеронімо, Азійця, Томмі й Тура. Шістдесяті роки. Шахту закрили, Норко скоцюбився, будинки зникали (їх перевозили або ми їх палили), хащі пнулися поміж бетонних плит, трава вкривала потрошені вулиці — тоді в Норко панували ми. Норко варто було перейменувати на Кардинал-сіті, бо саме наш тато знайшов цинк у тій шахті, яку в нього згодом украли.

Коли шахту закрили, я ще не народився. Усюди, у всіх хатинках — пригнічені, зажурені, заплакані люди, — але не в нас. Для нас сонце світило яскраво. Компанія «Northern Consolidated» перечепилась об викрутні міжнародних фінансистів, підковзнулася об падіння ціни на цинк, полетіла у прірву та розчерепила собі макітру. Ми через це ані сльозинки не зронили: до нас повернулася шахта.

Я народився роком пізніше, кволий, із загостреним черепом — і через це став у зграї останнім, двадцять першим, та був поіменований Послідком. Побачивши в колісці купку кісток, що вібрували від лементу, тато (через щипці? хтозна; а може, збагнувши, що я зіштовхнув рід із прямого шляху?) вирішив, що інших уже не буде.

Отже, Послідок, останній із малюків, Послідок, якого носили прив'язаним до стегна або на плечах, якого передавали з рук у руки, Послідок, який завжди тягнувся за всіма, репетував, горлав, ридав, адже боявся, що його десь залишать. Господи, як же я тоді верещав! Досі відчуваю, як напружується гортань, як прагне відкритись якомога ширше, як у зойку палає гаряче повітря, що роздуває мене, вперто пнеться до найвищої ноти і не вгаває, навіть коли знаходиться хтось, хто хапає мене за воріт або рукав і тягне за всіма, туди, де зібралися докупи всі великі й малі Кардинали, заповзято досліджуючи наступний болісний задум.

Насправді я не ридав. Я протестував. Скаржився на те, що був такий малий, нікчемний і безпорадний. Не схожий на справжнього Кардинала. Інших відряджали купити щось за копійки, і вони босяка бігли снігом, а щодо мене — варто було вітру пахнути осінньою свіжістю, то мене по самі вуха вкутували у в'язану шапчину, адже отити ходили за мною, як за лисицею хвіст. Щоразу наступного дня мої родичі роздивлялись одне в одного відморожені шматки шкіри, порівнювали їх, а мені до ручали мацати підшви ніг, щоб визначити, хто відморозив найдужче. Ясна річ, кілька днів після цього вони усі припадали на одну ногу, і коли хтось не витримував і кривився від болю, решта вибухали реготом.

Худезні ж вони були, авжеж, але з таким напруженням у м'язах і нервах, немов завжди готові до вирішального стрибка, насторожі, на стартовій прямій перегонів, на-

похваті, бо помітили жертву, яку ладні були проковтнути за раз.

Ми з роду переможців. Із тих, хто ніколи не гнеться, не ламається, хто не дозволяє ремствувати своєму інстинкту, хто широко розкидає крила і мчить назустріч грозі. У Норко нас звали Кінгами — королями.

Я був під їхнім захистом, не боявся нічого, хіба що серед метушні про мене забудуть. Бо нас було надто багато.

Траплялося, ми виходили увісьмох чи вдесятьох. Підпалювали один із покинутих будинків, наганяли хвоста того — чи когось іншого, зазвичай вони мені не казали. І раптом — мотивів я ніколи не розумів — і ми розділялися. Троє-четверо йшли за Туром, Тентеном або Азійцем, решта бігли до сухотрав'я, а я, залишившись наодинці посеред шишкуватого поля зі зруйнованими будинками, відчував, як страхітливо розширювався простір і моє горло роздирав панічний зойк. Часто я не встигав і крикнути, як чув «Захопи Послідка!». Переважно згадував про мене Тентен. Він зауважував, що я відбився від зграйки і надсилав мені на поміч Оленя або когось іншого з хлопчаків.

Мені було п'ять або шість років, місто здавалось мені безмежним. Утім достатньо було стати на дах хатинки із динамітом, де ми ховались і взимку, і влітку, — і я бачив місто в деталях. Від казарми пожежників, що була зачинена і поступово вицвітала на сонці (її збудували незадовго до закриття шахти), до халуп із пап'є-маше, розкиданих окрай лісу; траплялися великі чотирикутники трави та закинуті самотні будинки на різних стадіях руйнування. З іншого боку було те саме: обшири, високі трави, вулиці, вкриті сірим зсудомленим бітумом, кілька сиротливих будівель і безліч горбків, що залишалися від перевезених бозна-куди будинків — цементні підмурки, поточені повітки, кістяки автівок, що не схо-

тіли помандрувати за своїми господарями. Де-не-де — о диво! — траплялися чистенькі чепурні будиночки, оточені квітами й щастям. Скажімо, будинок Потвенів, який колись правив за ратушу. У Потвенів було лише двоє дітей. Син ходив до коледжу, донька мешкала в монастирі, а їхня мати грала на органі в церкві. Ми легковажно гордували клятими багатіями.

Після закриття шахти Норко значно зменшився. Колись тут був кінотеатр, дві автомайстерні, кілька ресторанів і продуктових крамниць. А залишилися казарма пожежників, ковзанка і центр для хокеїстів, церква та будинок кюре, один ресторан, що був одночасно і крамничкою, і поштою, а ще — і це дивує мене зараз найбільше — два готелі й три школи.

Школи є чудовою ілюстрацією того, яким мав би бути омріяний Норко. Шахтарське містечко — квітуче, сповнене щасливих дитячих усмішок і сивих старців. Мрія тривала недовго, довелось якось уживатися з гірким розчаруванням і трьома великими просторими школами з червоної цегли. Тому щоранку з десятків шкільних автобусів звозили до них дітлахів із сусідніх сіл. Це були діти колоністів, грубих селян, змушені випасати корів і поратися у стайнях, не призвичаєні до неробства і відпочинку, незнайомі зі свободою, звичні до недоуздку і молотка — цілісінький день ці діти були в нашому розпорядженні.

На цьому місці я зазвичай вагаюсь, бо частенько серед моїх слухачів багатько тих, у кого було саме таке сільське дитинство.

Ні, серед нас не було хвальків. Ми не захоплювалися лайкою, не ставили підніжок, не розбивали у кров носи. Звісно, ми ніколи не відмовлялись від доброї бійки. Сутичка голірuch, дуже подібна до дуелі. Очі в очі, напруже-

ні м'язи, меткі удари, великі синці, біль, від якого палає лють. Надзвичайні відчуття!

Ми були не з тих, хто зриває з дівчат трусики або б'є у спину. Ми були Королями. Справжнісінькими монархами. Ми так сподівалися на себе і на майбутнє, що все навколо здавалося нам бридким.

Тому, вочевидь, ми чудувались упертій тупості і нікчемності селян-вахлаків. Нас захоплювала різюча різниця між їхньою пришелепкуватістю та нашою метикуватістю.

Джеронімо був найметикуватішим з-поміж нас. Найсправжнішим Кардиналом. З волі історії саме він нашорощив анти-селянських командос — цих бешкетних котів, ведмежат із динамітом. Коли мені вдасться до кінця переповісти цю прикличку (ми тут небагатослівні — крім мене, а я завжди завертаю розмову на історію нашого життя-буття в Норко), то на верхівці я щоразу намагаюся ставити Джеронімо, і хоч хто просив би мене про розповідь, я знаю, що висновок буде той самий, тим самим захопленим тоном: «О, цей точно був найрозумніший!».

Йому було не більше 13–14 років, коли він став ходити до нашої ділянки біля шахти разом із батьком. Виходив він дуже рано, склавши рюкзак розвідника до жовтої торби, яку перекидав через плече, помахавши накритому до сніданку столу — цей знак стосувався радше найдоросліших, аби показати їм відстань, що віднині відділяла їх від нього, який разом із татом ходив до лісу. Увечері він повертався пізно, брудний, голодний, знесилений — і якщо наступного дня мав братися до шкільного портфеля, то зачинався у своїй мовчазній люті. У дев'ятому класі він пішов зі школи.

Ніхто не образився, коли тато обрав помічником саме його. Джеронімо був дійсно найметикуватішим —

а ще, як точно підмітив Мустанг, найбільше цікавився каменем. «Задовго до того, як його обрали, він вивчав каміння. Варто було йому помітити, що Татко спускався до льоху, як він біг до нього і годинами спостерігав, як тато перебирав і чистив зразки. Ніби розмовляв з ними. Джеронімо запитував, а Татко пояснював».

Я часто спускався до льоху, переконаний, що рано чи пізно серед цих камінців тато знайде казковий скарб. Їх там були сотні — з етикетками, розкладених згідно з походженням по кошівках, с'як-так розставлених на полицях уздовж східної стіни. Але те, що я бачив, хіба викликало захоплення роботою тата. Я геть нічого не тямив у липарітах, галенітах і халкопирітах, плутався у дорогочінних словах, які він ретельно нотував від руки — однак мені дуже подобалося їх читати й уявляти, як я розкриваю їхню таємницю.

Мені завжди бракувало сміливості Джеронімо. Не міг зважитися спуститись до льоху, поки там був тато, і попросити його пояснити все. Він був такий самотній, а нас було так багато, що я й уявити не міг, що в нього знайшовся б для мене час.

Я здригався від хвилювання, якщо він клав руку на моє плече. Куди там сподіватися на окрему розмову зі мною, та ще й наодинці...

До слова, я зберігаю ніжний спогад про єдину мить близькості між мною і татом. Для цього треба було, аби тебе помітили. А нас тоді було п'ятнадцять. І був мій день народження. Мені виповнилось тоді сім років — уже досить осмислений вік, саме в такому віці тато зазвичай знайомив нас із динамітом. Зібралися Малюки, Двійнята, Тентен, Азієць, Тур, Мустанг, Зорро — всі ті, кого доросліші раніше кликали середняками і хто, коли доросліші роз'їхалися, самі перетворилися на дорослих для малюків. Були там і Діва з Джеронімо. Вони ще мешкали

в нашому будинку — і ситуація була незвичною через їхній вік, особливо у випадку Діви, якій (якщо я правильно порахував) тоді було не менше 23 років, а вона не мала ні чоловіка, ні дітей, натомість була нам за маму, бо наша мати надто переймалася казанами, тож їй було не до свят. Звісно, не оминув увагою мої народини й тато.

Ініціація в динаміт відбувалась у піщаному кар'єрі. Свято починалось одразу, як ми виходили із будинку. Ми купчилися у фургончику Татка — старенькому «Форді» п'ятдесятих років; оскільки там уже були свердлові штанги, кирки, лопати й мішки, усім місця не вистачало, тож комусь випадала честь проїхатися на капоті чи задньому буфері або, ухопившись за дверцята, однією ногою на сходинці, а другою — у повітрі, тремтячи від насолоди. Усю дорогу ми до хрипів горлали щось, тато доєднував до какофонії свій клаксон — це була рідкісна і незабутня мить у житті нашої родини, коли він виринав зі своїх розмислів і приєднувався до наших пустощів.

Пригадую, тоді я зайняв місце праворуч — почесне місце, з огляду на обставини того дня, яке надали саме мені, — і заціпенів від хвилювання. Динаміту я остерігався менше, ніж тривалого і такого близького контакту з татом під пильним наглядом решти дітей.

Ритуал був мені добре відомий. Він повторювався на народини кожного з нас. Осінню динаміт використовували найчастіше — через дні народження Тутсі, Мустанга, Оленя та близнюків, а взимку це відбувалося лише двічі, однак подобались мені ці вибухи найдужче: сніг феєрично злітав угору і падав блискучими клаптями; моє ж свято припадало на відлигу, якраз перед котячим днем.

Я добре знав, як поводитися з динамітом — зрештою, ми всі це знали. Хоча ніколи не бачили його зблизька і не проходили ініціації. Татко рукою обводив уявне коло, за

яким ми трималися на відстані десяти футів, залишаючи усередині кола його й ініційованого; тож ми могли бачити лише їхні спini, схилені над вибухівкою. Деталі ми дізнавалися пізніше, як повертались додому. Ініційований мав право про все розповісти. Як пробивав картуш, як обережно вкладав у нього детонатор, якої довжини відрізував гніт, а найстрашніше — як вдалося дотягнути його до зони вибуху. Однак жоден з ініційованих ні словом не згадував про шепотіння тата, про те, що тато казав, коли вони тулились одне до одного в чарівному колі. Кожен зберігав для себе зміст цієї розмови, яка, власне, й була подарунком на день народження.

Ніколи не забути мені тих слів, якими тато звернувся до мене, коли удвох ми залишились у колі.

— Боїшся?

Він ледь помітно усміхався — кутиком губ, — а я, надто юний, аби зрозуміти цей знак чоловічої солідарності, вирішив удати з себе справжнього чоловіка і відповів, що не боюся.

— А мав би. Якщо не боїшся динаміту, вважай, що не жалець. Я от динаміту боюся більше, ніж адвокатів. І цей страх не раз рятував мені життя. Страх — це важливо.

Страх. Страх опинитись на скелі, коли б'є блискавка. Страх надто рано продати свою частку шахти. Страх, що намокне гніт. Страх обережний, страх передбачливий, страх інтуїтивний. «Страх — це важливо, слід прислухатись до нього». Він довірив мені власні страхи, аби я позбувся своїх.

Мав би я заспокоїтись, але ж тоді я вперше по-справжньому розмовляв з Татком! Тієї миті він був дійсно моїм татом, і для моїх семи років це було дуже великою честю. Я одночасно роздувався від пихи і ціпенів від власної нікчемності, замкнувшись у своїх емоціях і словах — і я миттю забув, де картуш, де детонатор, а де гніт. Татко

здавався напрочуд спокійним, він терпляче пояснював, повторював рухи, раз-у-раз радив: «Не квапся, якщо є щось, чого динаміт не любить, то це саме поспіх». А ще — волога й удари. «Динаміт боязкий, з ним треба поводитись обережно». А я тим часом вдихав його подих, роздивлявся зблизька його шкіру, смакував доторки його мозолястих рук і ніжну ауру його присутності.

Та все ж, гадаю, я впорався із цим гідно — з усім, окрім гніта. Його слід було обрізати скоса, а я відрізав прямо і чітко. Це була остання операція перед підпалом, а я все думав про прикуті до мене погляди.

Вибух у мене вийшов не вельми вражаючий. Було надто зимно. Із-за ялин, куди ми усі сховалися, можна було побачити, як поміж кам'яних брил, що розлетілись разом із бризками брудного снігу, плавився пісок. Видовище було безладне, хаотичне, навіть у чомусь комічне. Нічого спільного з вибухами влітку або узимку, коли земля розлітається на оприски, ніби накидані широкими мазками, — і шмаття хмариною шугає до неба, аби відразу ж опуститись дрібним дощем.

А коли в тиші лісу розчинилось відлуння від вибуху, тато затягнув святкову пісеньку — «*Bonne fête, Denis*»*, — і мелодія його голосу приєдналася до інших голосів, що завели хором: «*Bonne fête, Bonne fête, Denis*». Тато кликав усіх нас за даними при хрещенні іменами і не зважав на більш звичні нам прізвиська. Я здригнувся, почувши, як хор повторює ім'я, яким у повсякденному житті в родині не користувались.

То був мій єдиний у житті вибух у піщаному кар'єрі.

Трохи згодом на шахті стався нещасний випадок — і динаміт уже не використовували.

Пригода з динамітом щоразу, як я розповідаю свою історію, привертає найбільше уваги. Хтось обов'язково

* Вітаю, Дені (франц.). — Тут і далі — прим. перекл.

вигукне: «У сім років тобі дозволяли гратися з динамітом!», хтось запротестує: «Та годі тобі! Хіба таке можливо?», хтось зойкне, хтось приголомшено заціпеніє, хтось перепитає: «А шашку в пісок встромляв хто — ти чи твій тато?». Особливо це стосується жінок, тих, у кого по двоє-троє дітей, професійних виховательок, які марно намагаються приховати свій гнів: «А як щодо матері? Що думала про все це вона?».

Нашій мамі було не до того. Цілими днями вона готувала нам їсти, і за столом, гідним бенкетів Гаргантюа, заледве була помітна, аж так пригнічувала її утома, що накопичилась упродовж життя. Однак абстрактна втома нашої мамі могла б образити поважних дам — вони у цьому нічого не тямили, — тому щоразу я відповідаю, що вона не зважала, і це лише почасти відповідає істині.

У нашій історії багато такого, про що я говорити не наважуюсь. Вузькі лоби моїх слухачів не пристосовані до такого життєвого запалу. Ми не належимо до їхнього виду, ми ніколи не прагнули їхнього трибу життя — і за їхніми поглядами я розумію, що, варто почути про одну з пригод у дузі сім'ї Кардинал, як вони, достоту відгодовані пухкенькі цуцики, ховаються до своїх нір. З роками я навчився вгадувати те, про що розповідати не варто, і прибираю ці неістівні деталі з їхніх мисок. Тримаюся більш-менш прийнятних речей.

Приміром, я вже не розповідаю історію про Джеронімо і шашку, яку він притискав до грудей. Не дозволю побачити в їхніх сповнених гніву і заплилих салом, мов у кастрованих псів, оченятах віддзеркалення нашого нестримного дикуна Джеронімо: він стоїть перед шкільним автобусом, який має відвезти селяків до Юро, і боязко визирає дівча (звали її Кароліною), облизуючи гніт динамітної шашки, що стирчить із кишені вітрівки.

Джеронімо був закоханий в іншу дівчину, а Кароліна все зіпсувала, цілі три дні розповідаючи всім охочим,

Кінець безкоштовного
уривку. Щоби читати
далі, придбайте, будь
ласка, повну версію
книги.